

วิถีชีวิตของอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

The way of life of person occupation falls river shrimp amphawa ,

Samut Songkhram province.

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์ (Phitak Siri Wong) ²นางสาวประภาพร กลิ่นมาลี (Prapaporn Klinmalee) และ

³นายบูรินทร์ แซ่ลิ้ม (Burin Sailim)

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องวิถีชีวิตของอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในรูปแบบการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตคนตกกุ้งแม่น้ำแม่กลอง และศึกษาผลกระทบและแนวทางการแก้ไขที่เกิดขึ้นต่ออาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึก โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ 5 คน สมาชิกชมรมคนตกกุ้ง 3 คน ประธานชมรมคนตกกุ้ง 1 คน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 1 คน ผลการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตของคนตกกุ้งนั้น มีการสืบทอดอาชีพมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยทำเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม โดยใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากอดีต ผลกระทบที่มีต่ออาชีพคนตกกุ้ง คือ ปัญหามลพิษจากน้ำเสีย และการใช้ยาเบื่อกุ้ง ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันเป็นชมรม เพื่อการอนุรักษ์กุ้งแม่น้ำ ทำให้ปริมาณกุ้งแม่น้ำเพิ่มมากขึ้น

Abstract

The study the way of life of person occupation falls river shrimp amphawa , Samut Songkhram province. This qualitative research. In the form of research, ethnography The objective is to study ways of life Shrimp Mae Klong River. And study the effects and solutions to professional people who happen Shrimp river Samut Songkhram province. Collected data on in-depth interviews. The main contributors were 10 people, including professionals who Shrimp River 5 member 3Shrimp Shrimp Club president who a person and a person related agencies results showed that Shrimp way of life that There was inherited from fathers career. Made by major occupation and occupation. Using the wisdom gained from past Impact on the profession who Shrimp is the problem of pollution from waste water. And the use of poison shrimp The villagers gather the club. To conserve the river shrimp. The increasing amount of river shrimp.

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์ สาขาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

²นักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ สาขาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดสมุทรสงครามยังคงเป็นชนบทที่ เงียบสงบและประกอบอาชีพทำสวน เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากมีลำคลองน้อยใหญ่มากกว่า 300 คลอง ที่แยกจากแม่น้ำแม่กลองกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ สภาพของชุมชนในอำเภออัมพวา เกือบทั้งหมดเป็นชุมชนของชาวสวนมะพร้าวมาแต่ดั้งเดิมและยังเป็นที่มาของ “ตลาดน้ำ” อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนี้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งตลาดน้ำดังกล่าวเป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นดัชนีชี้ให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ของผู้คนที่พึ่งพาแม่น้ำลำคลองในการดำรงชีวิตและสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนสวนรอบบ้านดั้งเดิมนั้นมีเป็นองค์ประกอบของพืชพันธุ์ที่หลากหลาย สามารถตอบสนองประโยชน์ในหลายๆ ด้านของชุมชน(พระมาโนชญ์ โรจนศิริ 2547 : 2)

“ทรัพยากรสัตว์น้ำ” เป็นทรัพยากรร่วม ซึ่งทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ได้ ด้วยไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นเจ้าของโดยเฉพาะ ประชาชนทั้งประเทศต่างเป็นเจ้าของร่วมกัน ทุกคนจึงมีสิทธิจับสัตว์น้ำเท่าเทียมกันและกระทำได้โดยเสรีตามขนาดกำลังความสามารถและทุนทรัพย์ ด้วยเหตุนี้จึงมีการจับสัตว์น้ำกันมากจนเกินอัตราการผลิต ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเสื่อมโทรม ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขให้ถูกต้องและทันเหตุการณ์แล้ว ไม่เพียงแต่จะทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ถูกทำลายเท่านั้นยังก่อให้เกิดผลเสียหายอย่างใหญ่หลวงแก่ผู้บริโภคและต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนรวมอีกด้วย (อมร สัมมา 2551 : 1)

สองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลองในพื้นที่สมุทรสงคราม คือ “เรือตกกุ้ง” อาชีพตกกุ้งก้ามกราม หรือกุ้งแม่น้ำ เป็นวิถีชีวิตของคนริมฝั่งลำน้ำแม่กลอง มาตั้งแต่สมัยโบราณ มีแม่น้ำแม่กลองเป็นเส้นหลัก โดยสภาพแล้ว คือ เป็นเมืองสองน้ำ คือ น้ำจืดกับน้ำเค็ม ซึ่งเหมาะกับการเจริญเติบโตของกุ้งแม่น้ำ ในอดีตกุ้งแม่น้ำในแม่น้ำแม่กลอง ในลำคลองสาขา และลำประโดงมีชุกชุม ในยามน้ำลด หรือน้ำลงชาวบ้านไปจะงมกุ้งแม่น้ำตามลำคลอง ก็จะได้กุ้งแม่น้ำมากินแล้ว เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ มีคนประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมของชาวสมุทรสงคราม และยังสามารถเป็นงานอดิเรกได้อีกด้วย การตกกุ้ง ต่างกับการตกปลาทั่วไป การตกกุ้งต้องมีความใจเย็น เนื่องจากการตกกุ้งแม่น้ำจะใช้วิถีชีวิตภายในแม่น้ำแม่กลอง ต้องใช้ความอดทน ความร้อน ความหนาวเย็นของอากาศในแต่ละฤดู สัตว์อันตราย เช่น งู ยุง เป็นต้น และมีอุปกรณ์การตกกุ้งที่แตกต่างกับการตกปลาทั่วไป โดยอุปกรณ์สร้างมาจากภูมิปัญญาของคนตกกุ้ง เช่น ทอ คันเบ็ด กระชัง เข็มตกกุ้ง เป็นต้น

กุ้งแม่น้ำ มี 3 วัย แต่เรียกแตกต่างกันไปตามวัยที่แตกต่างกัน คือ กุ้งวัยกลาง ๆ เรียกว่า “กุ้งก้ามเหียน” เพราะปลายก้ามที่มีสีเหลือง ถัดมาเรียกว่า “กุ้งก้ามเกลี้ยง” จากลักษณะก้ามที่ออกสีเหลืองแกมน้ำเงิน หลังจากนั้นก็เป็น “กุ้งก้ามกราม” ที่ก้ามจะขาวมีสีน้ำเงิน กุ้งแม่น้ำจะกินอร่อยที่สุดต้องช่วงฤดูหนาวเพราะมีธาตุอาหารในน้ำให้กุ้งกินมาก ลักษณะภายนอกโดยทั่วไปของกุ้งก้ามกราม กุ้งก้ามกรามมีลำตัวเป็นปล้อง ส่วนหัวและอกคลุมด้วยเปลือกชั้นเดียวกัน ส่วนของลำตัวมีลักษณะเป็นปล้องๆ มี 6 ปล้องกรมีลักษณะโค้งขึ้นมีลักษณะหักเป็นพื้นเลื้อยโดยด้านบนมีจำนวนระหว่าง 13 - 16 ซึ่งด้านล่างมีจำนวนระหว่าง 10-14 ซึ่งโคนกรีกว้างและหนากว่า ปลายกรียวถึงแผ่นฐานหนวดคู่ที่ 2 กุ้งก้ามกรามมีหนวด 2 คู่ หนวดคู่แรกส่วนของ โคนหนาแบ่งเป็น 3 ข้อปล้อง ปล้องที่ 3 แยกเป็นเส้นหนวด 2 เส้น หนวดคู่ที่สองยาวกว่าหนวดคู่ที่

หนึ่งแบ่งเป็น 5 ข้อปล้องความยาวของแผ่นฐานหนวดคู่ที่สองยาวเป็น 3 เท่าของความกว้างแผ่นฐานหนวดคู่ที่สองขาเดินของกิ้งก่ามกรามี 5 คู่ โดยขาคู่หนึ่งและที่สอง ตรงปลายมีลักษณะเป็นก้าม ส่วนคู่ที่สามสี่ ห้าตรงปลายมีลักษณะเป็นปลายแหลมธรรมดา ขาเดินคู่ที่สองที่มีลักษณะเป็นก้านนั้นด้านเป็นกึ่งตัวผู้จะมีลักษณะใหญ่มากโดยทั่วไปส่วนของก้ามทำหน้าที่ในการจับอาหาร ป้อนเข้าปากและป้องกันศัตรู ขาวัยของกิ้งก่ามกรามี 5 คู่ส่วนแพนหางมีลักษณะแหลมตรงปลายด้านข้างเป็นแพนออกไป 2 ข้าง ลักษณะของสี สีของกิ้งก่ามกรามีโดยทั่วไปมีสีน้ำเงินอมเหลืองโดยเฉพาะขาเดินคู่ที่เป็นก้ามและส่วนของลำตัวมีสีน้ำเงินเข้มปลายขามักเป็นชมพูอมแดง แพนหางคอนปลายมีสีชมพูอมแดงทั่วๆ ไป (กรมประมง 2545 : 3)

อาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำสร้างรายได้เพิ่มจากการประกอบหลักได้เป็นอย่างมาก ยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การตกกุ้งแม่น้ำต้องอาศัยความชำนาญ และการสังเกตกระแสน้ำขึ้นและกระแสน้ำลงของทะเลอ่าวไทย เนื่องจากจังหวัดสมุทรสงครามอยู่ในช่วงปากอ่าวไทย มีการหมุนเวียนของแม่น้ำอยู่ตลอดเวลา ต้องตกกุ้งแม่น้ำในบริเวณน้ำที่ขุ่นหนึ่งสงบ เพื่อสะดวกในการสังเกตการกินของกุ้งแม่น้ำ และเพื่อไม่ให้เรือไหลตามแม่น้ำ เรือตกกุ้งแม่น้ำส่วนมากจะใช้เรืออู้อ้อม เพราะลักษณะลำใหญ่ สามารถขนอุปกรณ์การตกกุ้ง อุปกรณ์การทำอาหาร เมื่อไปตกที่ห่างไกลจากบ้านที่อยู่อาศัย และยังสามารถอาศัยนอนในยามค่ำคืนได้สะดวกสบาย ความเชื่อของคนตกกุ้งแม่น้ำ เชื่อว่าเรือตกกุ้งทุกลำจะมีแม่ย่านางเรือ ที่คุ้มครองป้องกันรักษาในยามที่ออกตกกุ้งแม่น้ำ เมื่อเรือลงน้ำครั้งแรก หรือต่อเรือขึ้นมาใหม่

ผลกระทบต่ออาชีพคนตกกุ้งที่ต้องใช้กฎหมายเข้าใช้บังคับ คือการเบียดเบียน โดยใช้สารเคมีทำให้ส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งปัญหาที่มาจากภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม การมีโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดราชบุรี ปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำแม่กลอง ได้ทำลายระบบนิเวศของลำน้ำแม่กลอง กุ้งหอย ปู ปลา และสัตว์น้ำในแม่น้ำแม่กลองสูญพันธุ์ กุ้งแม่น้ำเป็นสัตว์น้ำอีกชนิดหนึ่ง ที่ลดจำนวนลงไป รวมทั้งเรือชมหิ่งห้อยของนักท่องเที่ยวที่ให้บริการ พนักงานท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตของริมสองฝั่งตลาดน้ำอัมพวาและชมความสวยงามของหิ่งห้อยก็ส่งผลกระทบต่ออาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำเป็นอย่างมาก

จากปัญหาที่เกิดขึ้น และจำนวนประชากรที่ตกกุ้งเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้เกิดชมรมคนตกกุ้งขึ้น เพื่อเป็นศูนย์ส่งเสริมผลผลิตกุ้งแม่น้ำ ในการปล่อยพันธุ์กุ้งแม่น้ำ และรณรงค์ไม่กินกุ้งที่มีไข่ เพื่อเพิ่มผลผลิตของกุ้งแม่น้ำให้เพิ่มขึ้น โดยมีองค์กรจากภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจศึกษา ชีวิตของคนตกกุ้งแม่น้ำจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนตกกุ้งจังหวัดสมุทรสงคราม และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งภาคชุมชน เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนตกกุ้งสมุทรสงคราม

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และความเชื่อของอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม

2. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกี่ยวข้องของอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต่ออาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ทำให้ทราบถึงผลกระทบที่มีต่ออาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม
3. ทำให้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นต่ออาชีพคนตกกุ้ง จังหวัดสมุทรสงคราม

4. วิธีการศึกษา

ในการศึกษาใช้รูปแบบการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในรูปแบบการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สำรวจเพื่อให้ผู้วิจัยคุ้นเคยกับสถานที่ สถานการณ์ สิ่งแวดล้อมที่ต้องการศึกษา โดยมีบทบาทเป็นผู้อยู่อาศัยในบริเวณนั้นๆ โดยอาศัยอยู่ในบ้านเลขที่ 42 ถนนบางกะพ้อม ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และผู้ประกอบอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ 5 คน สมาชิกชมรมคนตกกุ้ง 3 คน ประธานชมรมคนตกกุ้ง 1 คน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 1 คน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลหลายทาง (Triangulation) เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยตรวจสอบจากแหล่งบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักจากหลายแหล่งรวมทั้งจากการทบทวนวรรณกรรมนำมาเปรียบเทียบกัน และตรวจสอบจากแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกัน

5. ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า สองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในพื้นที่สมุทรสงคราม คือ "เรือตกกุ้ง" อาชีพตกกุ้งก้ามกราม หรือกุ้งแม่น้ำ เป็นวิถีชีวิตของคนริมฝั่งลำน้ำแม่กลอง มาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะสมุทรสงครามมีพื้นที่ที่เป็นลำคลองมากกว่า 360 คลอง มีแม่น้ำแม่กลองเป็นแม่น้ำสายหลัก ชุมชนอัมพวาได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน ทำให้มีน้ำไหลขึ้นลงตลอดทั้งปี ส่งผลให้ชุมชนอัมพวาชื่อว่าเป็นเมือง 3 น้ำ คือ มีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำ แม่กลองไหลผ่าน มีลำคลองผ่านหลายสาย ได้แก่ คลองอัมพวา คลองวัดนางวัง คลองวัดบางกะพ้อม คลองบางจาก คลองควาติงษ์ และคลองลัดดาโชติ

5.1 วิถีชีวิตของคนตกกุ้ง

อาชีพคนตกกุ้งต้องใช้ความอดทนสูง เวลาทำงานของ “คนตกกุ้ง” ส่วนใหญ่เริ่มออกไปตกกุ้งในช่วงเย็น จนถึงรุ่งสางที่พระอาทิตย์จับขอบฟ้า และสามารถตกได้ทั้งวัน แต่ตกกุ้งในช่วงเวลากลางวันจะดีกว่าเพราะอากาศไม่ร้อน และกุ้งแม่น้ำเป็นสัตว์ที่หากินในน้ำตื้นหรือเกาะใกล้ตลิ่ง การตกกุ้งกับการตกปลานั้น มีความแตกต่างกัน โดยการตกกุ้งต้องใช้สมาธิสูง เพราะกุ้งกินเหยื่อนิ่มมาก ๆ ไม่เหมือนปลาที่กินเหยื่อจะสามารถรู้สึกได้ทันทีเพราะปลา กินเหยื่อทั้งตัว แต่กุ้งจะค่อย ๆ กิน ทำให้ต้องรู้จักจังหวะระหว่างนิ้วมือและสายเอ็นที่จุ่มในน้ำ ถ้าไม่ชำนาญก็แทบจะไม่ว่ากุ้งติดแล้ว

ส่วนมากคนตกกุ้งมักวางท่าเลการตกกุ้งไว้ด้วยการปักขอนไม้ไว้ใต้น้ำและจำตำแหน่งที่ปักไว้ เวลาตกก็เกาะตามริมชายฝั่งไปเรื่อยๆ สาเหตุที่ต้องปักขอนไม้ไว้เพราะน้ำในแม่น้ำเชี่ยว ขอนไม้เป็นหลักให้กุ้งแม่น้ำใช้ยึดตัว วิชานี้เหล่านี้ได้มาจากการสืบทอดรุ่นต่อรุ่น สำหรับปริมาณกุ้งที่ตกได้นั้นมีความไม่แน่นอน แต่หลัก ๆ ต้องได้อย่างน้อยสองร้อย ถึง สามร้อย บาทต่อคืน หรือถ้าวันไหนโชคดีหน่อยอาจตกกุ้งได้สูงถึงหลักพันบาท การตกกุ้งต้องเข้าใจกุ้งเพราะหากไม่เข้าใจกุ้ง ก็ไม่สามารถตกกุ้งได้ แต่หากทำได้ก็จะไม่มีวันอดตาย นอกจากนี้ คนตกกุ้งยังมีหน้าที่ต้องช่วยกันดูแลแม่น้ำแห่งนี้ เพราะเคยมีผู้ที่ใช้วิธีการตกกุ้งที่ไม่เหมาะสม คือ “การเบื้อกุ้ง” หรือวางยาเพื่อจับกุ้ง หากมีการพบเห็นการกระทำเหล่านี้เมื่อไหร่ ผู้ที่พบก็ควรจะโดนไล่ออกไป ไม่ให้กลับมาตกกุ้งอีก เพราะถือว่าเป็นการเอาเปรียบเพื่อนร่วมอาชีพ และเป็นการทำลายแม่น้ำทางอ้อม เพราะสายน้ำจะพัดพาเอาสารเคมีที่เป็นอันตรายจากทางคั้นน้ำลงมาด้วย ทำให้สัตว์น้ำตาย และทำให้ตกกุ้งได้ยากขึ้น

กุ้งที่นิยมตกกันส่วนมาก เป็นกุ้งแม่น้ำ หรือกุ้งก้ามกราม ซึ่งเป็นพันธุ์เดียวกันทั้งหมด แต่ด้วยวัยที่แตกต่างกันจึงทำให้กุ้งมีลักษณะที่ต่างกัน กล่าวคือกุ้งวัยกลาง เรียกว่า กุ้งก้ามเหียน เพราะปลายก้ามสีเหลืองสั้น ต่อมาก็เป็นกุ้งก้ามเกลี้ยง คือก้ามเหลืองออกน้ำเงิน หลังจากนั้นก็เป็นกุ้งก้ามกรามที่ก้ามออกสีน้ำเงิน ขาว ซึ่งเป็นกุ้งที่ขายได้ราคาดีมากที่สุดที่ต้องการของท้องตลาด เพราะกุ้งแม่น้ำจะกินอร่อยที่สุดต้องช่วงฤดูหนาวเพราะมีธาตุอาหารในน้ำให้กุ้งกินมาก ราคาซื้อขายของกุ้งแม่น้ำประมาณกิโลกรัมละ 400-500 บาทขึ้นอยู่กับขนาดและฤดูกาลของกุ้ง กุ้งแม่น้ำมีมากในช่วงหมดฤดูฝน ได้แก่ เดือนสิงหาคม เดือนตุลาคม และเดือนธันวาคม โดยจะพบกุ้งก้ามกรามเป็นจำนวนมาก และในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน จะพบกุ้งนางหรือกุ้งขนาดเล็กจำนวนมาก

อุปกรณ์ในการตกกุ้งประกอบด้วย ตัวเบ็ดใช้เข็มเข็บผ้า ทรายโคลมอนทรายไก่อ และดอกไม้แดง เบอร์ 1 และเบอร์ 2 เนื่องจากมีขนาดเล็ก มีความคงทน แข็งแรง สามารถแปลงรูปทรงได้ง่าย ไม่มีเงา จึงทำให้เวลาตกกันเบ็ดขึ้นจะไม่ทำให้อุ้งตาย โดยนำมารนไฟให้มีสีเหลืองทอง เข็มจะแข็งขึ้น แล้วใช้เข็มคัดให้เป็นตัวเบ็ด มันต่างจากเบ็ดตกปลา ตรงที่เบ็ดตกปลามีลักษณะเหมือน “ป” เบ็ดตกกุ้งมีลักษณะเหมือนตัว “J” และไม่มีเงา หลังจากนั้นให้หาลวดฟิวส์มาพันที่ส่วนบนพันให้แน่นลงมาประมาณ 1/2 ของตัวเบ็ด เอ็นเบอร์เล็กยาวประมาณ 10 เมตร วิธีทดลองว่าเข็มใช้ได้หรือไม่ เอาเบ็ดตกกุ้งหันปลายเบ็ดเข้าฝ่ามือโดยที่ ส่วนหัวและส่วนปลายแนบฝ่ามือแล้วลองดูขึ้นคว่ำเบ็ดติดฝ่ามือหรือไม่ถ้าติดก็เป็นอันว่าใช้ได้ คั้นเบ็ดตกกุ้งบ้างคั้นตกกุ้งจะต้องอ่อนมากๆ เพราะกุ้งมีนิสัยชอบระแวงและตกใจง่ายแต่ความจำสั้น เพราะเวลาตกกุ้งแล้วกุ้งหลุดเราสามารถหย่อนเบ็ดที่เดิมก็ยังได้ตัวอยู่ คั้นเบ็ดตกกุ้งมี 2 แบบ คือ คั้นชิงหลิว และแบบ คั้นธรรมดา เหมือนคั้นตกปลาแต่เล็กกว่ามาก ติดรอกด้วย สามารถใช้ได้ทั้ง 2 แบบ ขึ้นอยู่กับว่าผู้ตกนั้นถนัดแบบไหน เอ็นตกกุ้งควรใช้ขนาดเล็ก เพราะกุ้งจะได้ไม่ระแวงมาก ดังนั้น ควรใช้ขนาดไม่เกิน 2 ปอนด์ สำหรับทุ่นนั้น ถ้าใช้คั้นชิงหลิว ควรติดทุ่นด้วย ทำให้สามารถดูได้ง่ายว่ากุ้งกินเหยื่อหรือไม่ ถ้าเห็นทุ่นเริ่มขยับ คนตกกุ้งจะยกคั้นเบ็ดขึ้นช้าๆ ถ้ายกคั้นเบ็ดเร็วเกินไปอาจทำให้เบ็ดหลุดได้ เพราะเบ็ดตกกุ้งจะไม่มีเงา ดังนั้นจึงไม่ควรทำให้เอ็นหย่อน และถ้าใช้คั้นเบ็ดธรรมดา ก็แล้วแต่ว่าจะใช้ทุ่นหรือไม่ใช้ก็ได้เพราะเราสามารถดึงเอ็นไว้พอกุ้งกินเหยื่อกู้ทันที เมื่อตกกุ้งได้ ต้องนำกุ้งไปไว้ในกระชัง เพื่อไม่ให้กุ้งตาย โดยกระชังมีลักษณะเป็นวงรีมีฝาเปิดด้านบน ทำด้วยไฟเบอร์ มีลักษณะทนและแข็งแรงเก็บรักษาไว้ได้นานราคา ลูกละประมาณ 400-600 บาท

เหยื่อที่ใช้ในการตกกุ้งสามารถใช้ได้ทุกอย่าง เช่น มะพร้าวอ่อน ไข่เค็ม ข้าวสุก เป็นต้น แต่ส่วนมากจะใช้กุ้งฝอย โดยหาได้ตามคลองคู่วิถีจับหรือดำ ในช่วงน้ำลง หรือใช้หัวใจไก่ โดยหาซื้อตามท้องตลาด ชีดละ 10-20 บาท นำมาหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ คลุกกับเกลือให้เข้ากัน อุปกรณ์ที่ใช้ในการตกกุ้งคือ เรือพายหรือเรือติดเครื่องยนต์ เพราะบางครั้งไปตกไกลถึงปากอ่าวแม่กลอง หรือเขตติดต่อกัน จังหวัดสมุทรสาคร ราชบุรี และเพชรบุรี จึงต้องใช้เรือยนต์ในการเดินทางไปมา นอกจากนี้ยังมีคันเบ็ด ซึ่งคนตกหนึ่งคน จะใช้คันเบ็ดประมาณ 4-6 คัน เป็นอย่างน้อย ขึ้นอยู่กับความชำนาญของคนตกกุ้งแม่น้ำ รวมทั้งกระชังสำหรับใส่กุ้งที่ตกได้ โดยต้องแช่น้ำอยู่ข้างเรือตลอดเวลาเพื่อไม่ให้กุ้งตาย กระดิกใส่น้ำแข็งสำหรับแช่เหยื่อให้คงความสด และถ่อไม้ไผ่ ขนาดยาว 5-6 เมตร เพื่อปักลงในน้ำป้องกันไม่ให้เรือลอยไปตามกระแสน้ำและคลื่น ตะเกียง เพื่อให้แสงสว่าง และใช้ในการประกอบอาหาร นอกจากนี้ยังมีที่นอนหมอนมุ้ง เสบียงอาหาร และยารักษาโรค ที่ต้องเตรียมไว้เวลาเดินทางไปตกไกลๆซึ่งต้องอาศัยอยู่ค้างคืน 3-4 วัน

5.2 ภูมิปัญญาที่มาจากคนตกกุ้งแม่น้ำ

วิธีการตกกุ้งของชาวอัมพวาเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา เป็นการตกกุ้งแบบอนุรักษ์ การใช้อุปกรณ์ที่อยู่ในธรรมชาติมาสร้างเป็นเครื่องมือในการตก คันเบ็ดเป็นเครื่องมือที่สำคัญมาก ในอดีตคันเบ็ดจะทำมาจากไม้ เนื้อไม้มีลักษณะที่สวย และปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นคันเบ็ดไฟเบอร์เพราะมีความสะดวกสบาย คงทน เป็นลักษณะสำเร็จรูป มีราคาถูกกว่าราคาไม้ และน้ำหนักเบา รวมทั้งอุปกรณ์ที่ใส่กุ้งเรียกว่ากระชัง มีขึ้นเพื่อไม่ให้กุ้งตาย และสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ "ถ่อ" เพื่อยึดเหนี่ยวไม่ให้เรือลอยไปตามกระแสน้ำ ทำมาจากไม้ไผ่ ขนาดแล้วแต่สถานที่ที่ตก และความลึกของน้ำ

5.3 ความเชื่อในเรื่องแม่ย่านางเรือ

จากการที่ตัวผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องแม่ย่านางเรือ โดยผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวว่า ชาวประมงถือว่าแม่ย่านางเรือเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองให้ทุกคนบนเรือปลอดภัย และบันดาลโชคกลางในการจับสัตว์น้ำ ชาวประมงไหว้แม่ย่านางเรือเมื่อนำเรือลงน้ำครั้งแรกเจ้าของเรือจะนำเครื่องสังเวย เช่น เป็ดหรือไก่ ผลไม้ ขนมหวาน แผ่นทองติดเรือ โดยสาเหตุที่ใช้เป็ดในการไหว้ เพราะเป็ดเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ โดยมีความสามารถในการหากุ้งและหาปลาเก่ง

นอกจากนี้คนตกกุ้งแม่น้ำยังมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติอื่นๆ เช่น ผี สาง เทวดา วิญญาณที่สิงสถิตตามสถานที่ต่างๆ และมักจะบนบานขอความคุ้มครอง เช่น เมื่อไปตกกุ้งในที่ไกลๆ จะเอ่ยปากขอพรจากเจ้าที่เจ้าทาง ผีบ้านผีเรือน เพื่อให้ตกกุ้งได้ในปริมาณมากๆ

คนตกกุ้งแม่น้ำไม่ตกกุ้งในวันสำคัญ เช่น วันพระใหญ่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเฉลิมพระชนพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันเฉลิมพระชนพรรษาสมเด็จพระราชินีนาถ เป็นต้น เพราะเชื่อว่าเป็นการทำบาปในวันสำคัญ โดยจะงดจับสัตว์ เพื่อเป็นการทำความดีในวันสำคัญดังกล่าวมา

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเครื่องรางของขลังซึ่งมีอิทธิพลต่อคนตกกุ้งเป็นจำนวนมาก โดยคนตกกุ้งเชื่อว่า เครื่องรางของขลังเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ และเชื่อว่าจะสามารถช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ได้

5.4 ผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนตกกุ้งแม่น้ำ

จากการที่ตัวผู้วิจัยได้ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของคนตกกุ้งแม่น้ำ โดยการสัมภาษณ์จากคนตกกุ้งแม่น้ำ พบว่าผลกระทบต่องานวิถีชีวิตคนตกกุ้งแม่น้ำเกิดจาก 2 ส่วน คือ

5.4.1 ภาคชุมชน

1. มีการเบียดเบียนหรือวางยาเพื่อจับกุ้ง โดยการเบียดเบียนแมลงลงในแม่น้ำลำคลอง เพื่อหวังให้กุ้งลอยตัวหรือหัวและจับไปขายเป็นกุ้งแช่แข็ง ซึ่งผู้บริโภคนิยมบริโภค ซึ่งไปรบกวน อาจทำให้เกิดอันตรายได้ นอกจากนี้ ยังเป็นการทำลายกุ้งทั้งตัวเล็กๆอีกด้วย

2. มีการจับกุ้งด้วยใช้อวนทับตลิ่ง โดยเป็นการนำอวนไปวางไว้ตามบริเวณริมตลิ่ง ลักษณะของอวนทับตลิ่ง เป็นอวนตาถี่ สามารถจับกุ้งตัวเล็กได้ เป็นสาเหตุทำให้ปริมาณกุ้งลดน้อยลง ทำลายสิ่งแวดล้อม และเป็นการเอาเปรียบเพื่อนร่วมอาชีพเป็นอย่างมาก และที่สำคัญ คือ ทำลายระบบนิเวศทางธรรมชาติอย่างรุนแรง

5.4.2 ภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม

มีโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดราชบุรี ปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำแม่กลอง และช่วงฤดูฝน มีน้ำไหลลงมาจากจังหวัดกาญจนบุรี น้ำเหล่านี้พัดพาเอาสารเคมี ยาฆ่าหญ้าและน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมลงมาด้วย ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของลำน้ำแม่กลอง กุ้งหอย ปู ปลา และอาจทำให้สัตว์น้ำในแม่น้ำแม่กลองสูญพันธุ์ได้

5.5 แนวทางการแก้ไขปัญหสำหรับอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ

5.5.1 ควรมีกฎหมายในการจัดการกับผู้กระทำผิด โดยห้ามการจับสัตว์น้ำ ด้วยเครื่องมือทำประมงที่ผิดกฎหมาย เช่น อวน ข่าย ทุกชนิดและทุกขนาด และเครื่องมือที่มีลักษณะหรือวิธีการใช้คล้ายคลึงกัน เฝือก หรือเครื่องมือก้างทุกชนิด ซ้อนทุกชนิดที่มีปากกว้าง 2 เมตร

5.5.2 ควรมีการทำประชามติกับคนตกกุ้งแม่น้ำ โดยมีข้อตกลงในการตกกุ้งแม่น้ำ คือ การห้ามเบียดเบียน และห้ามจับกุ้งด้วยวิธีอวนทุกชนิด

5.5.3 ควรยกระดับให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นศูนย์กลางกุ้งแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เพราะจังหวัดสมุทรสงครามมีความได้เปรียบจังหวัดอื่นๆ เพราะจังหวัดสมุทรสงครามมี 3 น้ำ คือ น้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด โดยกุ้งแม่น้ำมักจะผสมพันธุ์กันในน้ำกร่อย และเมื่อกุ้งแม่น้ำผสมพันธุ์ก็จะขยายพันธุ์ออกไปตามลำน้ำต่างๆ ทำให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นแหล่งผสมพันธุ์ของกุ้งแม่น้ำ

5.5.4 ควรมีการรณรงค์การปล่อยกุ้งแม่น้ำลงลำน้ำแม่กลอง ในวันสำคัญต่างๆ เพื่อคืนชีวิตให้กับกุ้งในแม่น้ำแม่กลอง และทำให้สองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลองมีกุ้งให้ทำมาหากินเพิ่มขึ้นอีก

5.5.5 ควรมีโครงการรณรงค์ไม่กินกุ้งที่มีไข่ โดยต้องความร่วมมือจากชาวบ้านและนักท่องเที่ยว และคนตกกุ้ง หากตกได้กุ้งที่มีไข่ ก็แนะนำให้ไปปล่อยในกระชังเพาะกุ้งในแม่น้ำ เพื่อให้แม่พันธุ์กุ้งได้ปล่อยไข่ลงสู่แม่น้ำ และคืนชีวิตสู่ธรรมชาติ

6. สรุปผลและอภิปรายผล

สองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลองในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม คือ "เรือตกกุ้ง" อาชีพตกกุ้งก้ามกราม หรือกุ้งแม่น้ำ เป็นวิถีชีวิตของคนริมฝั่งลำน้ำแม่กลอง มาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะจังหวัดสมุทรสงครามมีพื้นที่ที่เป็นลำคลองมากกว่า 360 คลอง มีแม่น้ำแม่กลองเป็นเส้นหลัก และมีสภาพน้ำที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของกุ้งแม่น้ำ

ผู้ที่ประกอบอาชีพคนตกกุ้ง ต้องเป็นผู้ที่มีความอดทน ใจเย็น เพราะกว่าจะตกกุ้งได้แต่ละตัว ต้องอาศัยเวลาและความสามารถ โดยส่วนใหญ่จะเริ่มตกกุ้งในช่วงเย็น ไปจนถึงตอนรุ่งสางที่พระอาทิตย์จับขอบฟ้า และสามารถตกได้ทั้งวัน การตกกุ้งต้องใช้สมาธิสูงเพราะกุ้งกินเหยื่อนิ่มมาก ๆ ไม่เหมือนปลาที่กินเหยื่อจะรู้สึกได้ทันทีเพราะปลากินเหยื่อทั้งตัว แต่กุ้งจะค่อย ๆ กิน ทำให้ต้องรู้จักจังหวะระหว่างนิ้วมือและสายเอ็นที่จมในน้ำ การตกกุ้งต้องเข้าใจกุ้งและอาศัยประสบการณ์ในการตกกุ้ง ยังมีประสบการณ์มาก ก็จะทำให้มีความชำนาญในการตกกุ้งได้มากขึ้น การตกกุ้งไม่สามารถเขียนตำรา หรือสร้างทฤษฎีขึ้นมาได้เอง อาศัยฝีมือและประสบการณ์ล้วนๆ

กุ้งที่นิยมตกกันส่วนมากเป็นกุ้งแม่น้ำ หรือกุ้งก้ามกราม ซึ่งเป็นพันธุ์เดียวกันหมด แต่ด้วยวัยที่แตกต่างกันจึงทำให้กุ้งมีลักษณะที่ต่างกัน โดยกุ้งแม่น้ำที่กินอร่อยที่สุดต้องเป็นช่วงฤดูหนาวเพราะมีธาตุอาหารในน้ำให้กุ้งกินมาก เหยื่อที่ใช้ในการตกกุ้งส่วนมากใช้กุ้งฝอยหรือหัวใจไก่ เพราะมีราคาถูกและหาได้ง่าย ตามท้องตลาด

อุปกรณ์ที่ใช้ในการตกกุ้งมีดังนี้ คือ 1.เรือพายหรือเรือติดเครื่องยนต์ 2.คันเบ็ด ซึ่งคนตกหนึ่งคน ใช้คันเบ็ดประมาณ 4-6 คัน ขึ้นอยู่กับความชำนาญของแต่ละคน 3.กระชังสำหรับใส่กุ้งที่ตกได้ 4.กระดิกใส่น้ำแข็งสำหรับแช่เหยื่อ 5.ตะเกียง 6.ที่นอนหมอนมุ้ง 7.เสบียงอาหารที่ต้องเตรียมไว้เวลาเดินทางไปตกในที่ไกลๆซึ่งอาจต้องค้างคืน 8.ถ่อ เพื่อยึดเหนี่ยวไม่ให้เรือลอยไปตามกระแสน้ำ

นอกจากนี้คนตกกุ้งยังมีความเชื่อในเรื่องแม่ย่านางเรือ โดยสำหรับชาวประมงถือว่าแม่ย่านางเรือเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองคนบนเรือให้ปลอดภัยและบันดาลโชคลาภในการจับสัตว์น้ำ ชาวประมงจะไหว้แม่ย่านางเรือเมื่อนำเรือลงน้ำครั้งแรก เจ้าของเรือจะนำเครื่องสังเวย โดยเครื่องสังเวยจะนิยมไหว้ด้วย เป็ด เพราะเป็ด เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำมีความสามารถในการหากุ้งหาปลาเก่ง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อคนตกกุ้งแม่น้ำ เกิดจากทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรมและภาคชุมชน มีการปล่อยเสียลงแม่น้ำจากโรงงานอุตสาหกรรม มีสารเคมีและยาฆ่าแมลงจากภาคเกษตรกรรม และภาคชุมชนมีการเบียดเบียนและใช้เครื่องมือการจับสัตว์ผิดวิธี ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของแม่น้ำแม่กลอง ทำให้น้ำเน่าเสีย และทำให้สัตว์น้ำในแม่น้ำแม่กลองสูญพันธุ์

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 จากการที่ตัวผู้วิจัย ได้ศึกษาวิถีชีวิตของอาชีพคนตกกุ้งแม่น้ำ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ตัวผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

7.1.1 ควรมีการดำเนินการจัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลในการสอดส่องดูแลกุ้งแม่น้ำ เพื่อลดจำนวนผู้กระทำผิด

7.1.2 ควรส่งเสริมให้มีการการสืบทอดอาชีพคนตกกุ้ง ให้ยังคงอยู่ต่อไป

- 7.1.3 ควรมีการจัดการความรู้ เช่น จัดพิมพ์เนื้อหาในบางส่วนเป็นรูปแบบสารคดี เพื่อเผยแพร่แก่ผู้สนใจ
- 7.1.4 สร้างจิตสำนึกในการรักษาการตกุ้งแบบดั้งเดิม ที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
- 7.1.5 ควรมีการอนุรักษ์พันธุ์กุ้ง โดยปล่อยแม่พันธุ์กุ้งแม่น้ำลงสู่แม่น้ำในทุกๆเดือน
- 7.1.6 ควรเพิ่มโทษทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำผิดทางด้านประมง
- 7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป
  - 7.2.1. ควรศึกษากระบวนการในการจัดการกลุ่มอนุรักษ์กุ้งแม่น้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม
  - 7.2.2 ควรศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของคนตกกุ้งแม่น้ำ
  - 7.2.3 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาและรักษาชมรมคนตกกุ้ง ให้ยังคงอยู่ต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง

- พระมาโนชญ์ โรจนศิริ. (2547). 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวสวนผู้ผลิตน้ำตาลมะพร้าว : กรณีศึกษาชาวสวน ในเขตตำบลเหมืองใหม่อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม, สมุทรปราการ: สถาบันราชภัฏธนบุรี
- กรมประมง. (2545 : 3) กุ้งก้ามกรามเป็นกุ้งน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุด. กรุงเทพฯ
- อมร สันมา. (2551 : 1) คู่มือปฏิบัติฉบับชาวบ้านแบบประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ. กรุงเทพฯ

